

Vem bestämmer vad? Om delad makt och kommunalt självstyre

Berättelse

Makten är inte samlad på ett ställe

I en del länder ligger makten över nästan allt hos en enda regering i huvudstaden. Sverige är byggt på en annan tanke. Här är ansvaret för samhället medvetet fördelat på tre nivåer: kommun, region och stat. Idén är att vissa beslut blir bäst om de fattas nära de människor som berörs, medan andra frågor måste lösas gemensamt för hela landet. Var en fråga hör hemma beror på hur stort sammanhang den rör. För den som är ny i landet kan systemet kännas krångligt, men bakom det ligger en ganska enkel princip: makt och ansvar ska följas åt, och besluten ska fattas på den nivå där de gör mest nytta.

Kommunen – närmast vardagen

Den nivå som de flesta möter oftast är kommunen. Sverige är indelat i 290 kommuner, och de varierar stort i storlek – från glesbygdskommuner med några tusen invånare till storstäder med hundratusentals. Trots skillnaderna har alla kommuner ungefär samma grunduppdrag. Kommunen ansvarar för förskola och skola, för äldreomsorg och socialtjänst, och för praktiska saker som vatten och avlopp, sophämtning, bibliotek och räddningstjänst. Även sfi, alltså svenskundervisning för invandrare, är ett kommunalt ansvar. Mycket av det som formar vardagen i ett bostadsområde avgörs alltså lokalt, av politiker som själva bor och verkar i området.

Regionen – sjukvård och resor över ett större område

Ovanför kommunen finns regionen. De 21 regionerna täcker var och en ett betydligt större område, ofta ett helt län med många kommuner. Att vården organiseras på den här nivån är ingen tillfällighet: ett sjukhus med specialister och dyr utrustning kan inte finnas i varje liten kommun, utan måste delas av ett större befolkningsunderlag. Regionens viktigaste uppgift är därför hälso- och sjukvården – vårdcentraler, sjukhus och tandvård. Dessutom ansvarar regionen för stora delar av kollektivtrafiken samt för kultur och regional utveckling. Här syns logiken i systemet tydligt: uppgiften läggs på den nivå som är lagom stor för just den uppgiften.

Staten – det som ska gälla lika i hela landet

Den tredje nivån är staten. Staten tar hand om sådant som måste vara gemensamt och likvärdigt för alla, oavsett var man bor. Hit hör rättsväsendet – polisen och domstolarna – samt försvaret. Det vore svårt att tänka sig att varje kommun hade sin egen lag eller sin egen militär; sådant kräver enhetliga regler för hela Sverige. Genom riksdagen stiftar staten också de lagar som både kommuner och regioner måste hålla sig inom. Staten sätter alltså ramarna, medan kommuner och regioner fyller dem med innehåll utifrån sina lokala förutsättningar.

Kommunalt självstyre – frihet inom ramar

En av grundstenarna i det svenska systemet är det kommunala självstyret. Det innebär att kommuner och regioner till stor del får sköta sina egna angelägenheter och fatta egna beslut, i stället för att staten bestämmer allt i detalj. Självstyret är så viktigt att det är skyddat i regeringsformen, en av Sveriges grundlagar. För att självstyret ska vara verkligt och inte bara på papperet har kommuner och regioner rätt att ta ut en egen skatt: kommunalskatten, som du betalar på din lön. Tack vare den egna skatten kan de finansiera skolan, vården och annan service utan att vara helt beroende av staten. Att skattens nivå skiljer sig något mellan olika kommuner och regioner är just en följd av självstyret – de prioriterar inte alltid likadant.

Tre val på samma dag

Men vem bestämmer egentligen vilka politiker som ska styra på de tre nivåerna? Svaret är folket, och här blir maktindelningen synlig på ett konkret sätt. Vart fjärde år, på andra söndagen i september, hålls allmänna val. Det som förvånar många nyanlända är att man röstar i tre skilda val samma dag: ett till riksdagen, ett till regionen och ett till kommunen. Du lämnar alltså tre valsedlar och påverkar alla nivåer på en och samma gång. Det betyder också att en väljare kan rösta på olika partier i olika val, beroende på vem man litar mest på lokalt, regionalt och nationellt. Nästa ordinarie val hålls den 13 september 2026. På så sätt knyts hela systemet ihop: makten är delad, men det är medborgarna som med sina röster avgör hur den ska användas.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
fördelad	uppdelad mellan flera; inte samlad på ett ställe
berörs	påverkas av något
princip	en grundtanke eller regel man följer
indelad	uppdelad i flera delar
glesbygd	område på landet med få invånare
grunduppdrag	de viktigaste uppgifterna någon ska sköta
socialtjänst	kommunens stöd till människor som behöver hjälp
befolkningsunderlag	hur många människor som bor i ett område
likvärdig	lika bra och rättvis för alla
rättsväsende	polis, domstolar och annat som upprätthåller lagen
stifta lagar	bestämma vilka lagar som ska gälla
ram	gräns inom vilken något får ske
självstyre	rätten att bestämma över sina egna frågor
angelägenhet	en fråga eller sak som rör någon
regeringsformen	en av Sveriges grundlagar
finansiera	skaffa pengar till; betala för

ORD	FÖRKLARING
prioritera	välja vad som är viktigast
medborgare	en person som tillhör och får vara med och bestämma i ett land

Läsförståelsefrågor

1. Vilken princip ligger enligt texten bakom att makten delas på tre nivåer?
 1. Att huvudstaden ska bestämma över allt i landet.
 2. Att varje fråga avgörs där den ger störst nytta, så nära de berörda som möjligt.
 3. Att kommunerna ska vara helt oberoende av staten.
2. Varför organiseras sjukvården på regionnivå och inte i varje kommun?
 1. För att invånarna inte vill ha vård nära sig.
 2. För att ett dyrt sjukhus måste delas av tillräckligt många invånare för att löna sig.
 3. För att staten har förbjudit kommuner att driva vård.
3. Vad menas i texten med att staten "sätter ramarna"?
 1. Att staten bygger alla hus och vägar i landet.
 2. Att riksdagen beslutar lagarna som sätter gränser för vad kommuner och regioner får göra.
 3. Att staten betalar all kommunalskatt åt invånarna.
4. Vad innebär kommunalt självstyre enligt texten?
 1. Att kommunerna får bestämma över försvaret.
 2. Att kommuner och regioner i stor utsträckning får sköta sina egna frågor och ta ut egen skatt.
 3. Att staten styr varje beslut i detalj.
5. Varför skiljer sig kommunalskatten åt mellan olika kommuner?
 1. Eftersom staten bestämmer en ny skattesats varje vecka.
 2. Eftersom självstyret gör att kommuner och regioner prioriterar olika.
 3. Eftersom skatten bara betalas i storstäderna.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Det finns 21 regioner i Sverige.
 2. Det kommunala självstyret är skyddat i en av grundlagarna.
 3. Alla kommuner har exakt lika många invånare.
 4. En väljare måste rösta på samma parti i alla tre valen.
7. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Sfi är ett ansvar för kommunen.
 2. Försvaret sköts av regionerna.
 3. Regionen ansvarar bland annat för kollektivtrafiken.
 4. Allmänna val hålls vart fjärde år, på samma dag, till alla tre nivåerna.
8. Texten säger att "makt och ansvar ska följas åt". Förklara med egna ord vad det betyder för hur uppgifterna fördelas mellan nivåerna.

9. Varför är det enligt texten viktigt att kommuner och regioner får ta ut en egen skatt? Resonera utifrån självstyret.
10. En väljare kan rösta på olika partier i de tre valen. Vad säger det om hur man kan se på politik på olika nivåer?
11. Varför kan man säga att systemet “knyts ihop” just genom valdagen? Använd texten i ditt svar.
12. Texten beskriver staten som ansvarig för “det som ska gälla lika i hela landet”. Varför passar polis, domstolar och försvar in på den beskrivningen, men inte förskolan? Motivera.

Diskussionsfrågor

- Texten menar att vissa beslut blir bäst nära människorna medan andra måste skötas gemensamt. Var skulle du själv dra gränsen? Ge exempel på en fråga för kommunen och en för staten, och motivera.
- Det kommunala självstyret gör att service och skatt kan skilja sig åt mellan kommuner. Är det en styrka eller en svaghet att det inte är exakt lika överallt? Diskutera båda sidor.
- Att rösta i tre val samma dag kräver att väljarna sätter sig in i politik på flera nivåer. Hur kan ett samhälle hjälpa medborgare, inte minst nyanlända, att förstå vad de röstar om?
- Jämför med ett annat land du känner till: var ligger makten över skola och sjukvård där – lokalt, regionalt eller hos staten? Vad är för- och nackdelarna med det?
- **Skriv (6–8 meningar):** Skriv en kort text där du förklarar för en vän som är ny i Sverige hur makten är delad på kommun, region och stat. Ge minst ett exempel på vad varje nivå sköter, och avsluta med varför det är bra att man får rösta till alla tre.